

112 . Mănăstirea Cașin | Județ: Bacău | Punct: Complexul istoric al fostei Mănăstiri Cașin | Anul: 2014

Anul: 2014

Cod RAN: 23458.01

Perioade: Evul Mediu, Perioada modernă

Epoci: Perioada modernă, Epoca medievală târzie

Categorii sit: Religios, ritual și funerar, Apărare (construcții defensive), Civil

Autori: Costică Asăvoaie, Cosmin Niță, Lăcrămioara Stratulat

Instituții: Complexul Muzeal Național "Moldova", Iași, Muzeul de Istorie a Moldovei, Iași, Complexul Muzeal Național "Moldova", Iași

Raport

La solicitarea SC RESCON MOLDOVEANU SRL Bacău, din luna mai 2014 către CMN Moldova Iași, care are în vedere restaurarea ansamblului mănăstirii Cașin s-a deplasat un colectiv format din CS III Costică Asăvoaie, Dr. Lăcrămioara Stratulat și Cosmin Niță. În intervalul 15.05 – 30.05. 2014 s-au realizat și studiile geotehnice care s-au făcut pe bază de sondaje, acestea permițând observarea unor date cu caracter istoric și arheologic care au facilitat elaborarea acestei diagnoze după cum urmează (1).

Mănăstirea Cașin a fost ctitorită de domnul Țării Moldovei, Gheorghe Ștefan (13 aprilie 1653–8 mai 1653 și 16 iulie 1653–13 martie 1658), între anii 1656-1657.

Din descrierea lui Paul de Alep care a ajuns în zonă, la 14 octombrie 1656 (2), rezultă că mănăstirea era apărută natural dar și antropoc din toate părțile iar locul în care era amplasată îi asigura controlul asupra unei porțiuni de drum (trecere obligatorie) din care ulterior se bifurcau căi către Transilvania și Țara Românească. Construirea alertă a zidului de incintă denotă faptul că rolul ei era unul primordial militar motivat prin unul religios, invocând cumva motivația utilizată anterior pentru păstrarea Cetății Neamțului. După opinia lui Petronel Zahariuc biserica a fost terminată la sfârșitul anului 1656 iar restul complexului nu a fost finalizat cu toate că în anul 1657 lucrările au continuat cu aceeași intensitate ca și în anul precedent (3).

Mănăstirea se pare că a fost construită pe locul unui așezământ monahal mai mic, ctitorit tot de Gheorghe Ștefan probabil când se afla doar "în boierie" în satul Poienile, pe care îl cumpărase de la toți "moșinașii", la începutul anului 1655. A înzestrat mănăstirea cu multe sate, pe tot parcursul domniei sale, multe dintre acestea fiind din miezul averii lui Gheorghe Ștefan; așadar el s-a gândit să-și protejeze averea în cazul unui pericol extern iar mănăstirea a fost construită ca adăpost în cazul unei invazii turcești, dar nu numai, fiind închinată de ctitor Patriarhiei de Ierusalim, ceea ce îi conferea și o anumită imunitate (4).

În timpul lui Gheorghe Ștefan s-au construit zidul de incintă, biserica, turnul clopotniță, chiliile și casa domnească. Alexandru Papadopol Calimah menționează că trupul lui Gheorghe Ștefan ar fi fost adus după ce a murit la Stettin și îngropat la M-rea Cașin. Această informație este întărită de relatările unor bătrâni din sat care ar fi fost martori la refacerea de la 1806 ce menționau că "înăuntrul ei [bisericii] s-a găsit un zid în partea stângă, într-o criptă un sicriu și că acela era sicriul la Gheorghe Ștefan" (5).

După domnia lui Gheorghe Ștefan mănăstirea a intrat în declin până în timpul domniei lui Istratie Dabija când situația ei economică s-a redresat și a primit noi dani. În anul 1717 domnul Țării Moldovei, Mihai Racoviță, a dat ordin să se dărâme zidul de incintă al mănăstirii; odată cu zidul întregul ansamblu a avut de suferit din cauza conflictelor ce au existat în acel an (6). Mănăstirea a rămas în această stare până la începutul secolului XIX când la cutremurul din 1805 – a suferit iarăși mari distrugereri. Egumenul de atunci al mănăstirii, Ierotei Țarișadeanul a demarat lucrările de reparație a complexului în 1806 când a reparat biserica.

Alte reparații ale bisericii s-au făcut în perioada 1836 – 1839 de către egumenul Isaia Țarigrădeanul, care nu s-a mulțumit doar cu atât, ci s-a intitulat ctitor doar pe sine, procedând la raderea pisaniei vechi – cea a lui Gheorghe Ștefan – pe care la un colț se mai pot observa literele vechi din care se poate reconstitui numele domnului Gheorghe Ștefan. Zidul de incintă a fost refăcut în perioada 1820-1830.

Între biserica mănăstirii Cașin și cea a mănăstirii Golia au existat unele asemănări deoarece meșterii care lucrau la Golia la jumătatea secolului XVII au fost transferați la Cașin iar aceștia au construit noua biserică după modelul Goliei (7). În decursul timpului s-au petrecut modificări generate de factori naturali și de conflictele armate iar acestea au generat reparații la ambele biserici. Noii constructori nu au mai refăcut edificiile așa cum erau ele la momentul primei construcții. De exemplu, numai mănăstirea Cașin a suferit reparații după cum urmează: după 1717, 1805-1806, 1836-1839, 1892-1895, 1907, 1909, 1926, 1940, 1959, 1983-1989.

De cele mai multe ori biserica mănăstirii Cașin a fost luată ca model și reper explicativ pentru elucidarea necunoscutelor de arhitectură a bisericii de la Golia, soluție riscantă dacă se ține cont de multiplele refaceri de la Cașin. Asemănarea dintre cele două biserici s-a păstrat doar la nivelul planimetric, la nivelul superior al elevației cele două sunt diferite. Diferențe se pot observa la nivelul ferestrelor, la nivelul cornișei, al boltirii și la nivelul turnurilor.

Planul bisericii de la mănăstirea Cașin este cel moldovenesc, în formă treflată, cu absidele laterale la exterior sub formă dreptunghiulară, în interior având formă rotundă iar în elevație, în partea superioară se termină în semicalotă.

La uși și ferestre se găsesc ancadrame florale, care în prezent sunt și la turnul clopotniță pe exterior. Ctitoria inițială, a lui Gheorghe Ștefan, a fost demantelată cel puțin până la soclu. Două repere importante care vin în sprijinul acestei afirmații se află acum montate în paramentul turnului clopotniță:

1. Două fragmente de brâu torsadă, considerat de către istoricii de artă, a fi introdus în Țara Moldovei prin biserica de la Dragomirna care face carieră culminând cu Trei Ierarhi.

2. Fragmente de soclu (sau glaf fereastră ?).

La exterior, ca elemente decorative, sunt pilaștrii angajați care sunt uniți în partea superioară de o friză nesuștinută de capiteli așa cum este la Golia iar la bază au încrustați câte o rozetă.

În a doua jumătate a secolului XIX, fosta mănăstire a început să se degradeze, iar ca urmare a acestui fapt, biserica a fost reparată, în perioada 1892-1895 (8), ca și mai apoi, la începutul secolului XX, între anii 1907 și 1909.

În ședința Comisiunii Monumentelor Istorice din 12 iulie 1908, pe baza referatului arhitectului N. Ghika, s-a cerut aprobare pentru dărâmarea unei clădiri din curtea fostei mănăstiri, menționând că nu are nici o importanță din punct de vedere artistic; Comisia a cerut o cercetare din punct de vedere istoric (9). Clădirea a fost dărâmată între timp deoarece în ședința Comisiei din 21 iunie 1913 s-a cerut anchetarea privind dărâmarea fără autorizație a construcțiilor aparținătoare de fosta mănăstire Cașin (10), se pare că edificiul dărâmat este cel care era situat la N de turnul clopotniță, iar ruinele se pot observa și în prezent.

În anul 1920 clopotnița și școala domnească care au fost acoperite cu șindrilă care în același an, au luat foc din cauza unei locomotive a trenului forestier al Societății Union. Cu acest prilej au ars și două turle de la biserică împreună cu catapeteasma ce era lucrată cu aur și întregul mobilier (11). După acest an școala domnească nu a mai fost reparată niciodată. Acest dezastru a determinat repararea bisericii în anul 1926 și a turnului clopotniță în anul 1936. Lucrări de reparații sau mai făcut în 1940, de către locuitorii comunei, 1959 și 1983-1989.

Primele investigații arheologice pe acest ansamblu s-au făcut în anul 1983 de către Alexandru Artimon și au constatat într-un sondaj la turnul clopotniță și o verificare a casei domnești. În 1986 au fost degajate de vegetație zidurile școlii domnești (12).

În anul 1991 același arheolog a făcut investigații la Casa domnească și a trasat 6 secțiuni în scopul delimitării, verificării etapelor de construcție și a evoluției sale. În timpul cercetărilor s-a constatat că terenul destinat construcțiilor a fost defrișat în mod sistematic iar în secțiuni au fost surprinse straturi de pământ

cafeniu cu prundiș fără urme materiale, în partea superioară au fost găsite fragmente ceramice din secolul XVII, fragmente de cahle cu reprezentări florale, geometrice și zoomorfe și fragmente de ceramică din secolele XVIII – XIX (13). S 1 a fost trasată pentru a verifica legătura dintre casa domnească și zidul de incintă de pe latura de V (20×2 m) și s-a constatat că zidul incintei de pe latura de V este contemporan cu Casa domnească. În cadrul secțiunilor S2, S3 și S6 s-a observat un zid ce pare să meargă paralel cu zidul de sud al casei domnești ce are o lățime de 1,50 m și o adâncime de până la – 2,75 m iar nivelul anterior de călcare față de cel actual (latura exterioară pe S) este situat la cca. 1.35 m (14). În S5 (latura de N) s-a observat că elevația se adâncește până la – 0,85 m față de nivelul actual de călcare iar acesta pare să fie vechiul nivel de călcare (15). În S4 s-a verificat întinderea spre E a casei și dispunerea bolților demisolului. În cadrul secțiunii s-a observat un strat de pietre, mortar și cărămizi care se află la cca. – 0,45 m față de actualul nivel de călcare iar între – 0,95 – 1,45 m s-a dezvelit bolta exterioară (16). Grosimea zidului Casei domnești pe latura de E este de 1,75 – 1,85 m (17). În studiul domnului Al. Artimon din 1991 dăinuie o anume confuzie generată de modul său de exprimare ceea ce impune reluarea cercetărilor pentru a completa datele istorice bazate pe elementele arheologice.

Observații făcute pe baza sondajelor geotehnice (2014)

1. Zidul de incintă (Z.E și Z.N). Au fost efectuate două sondaje, unul la zidul de nord și celălalt la zidul de vest pe extremitatea de nord (Fig. 1).

-Sondajul pe zidul de nord are o lățime de 1 m, lungime de 1.20 m și adâncimea de 1,10 m. Nivelul de călcare stabilit este la adâncimea de – 0,30 – 0,40 m față de nivelul actual de călcare.

-Sondajul de la extremitatea de nord a zidului de vest are 0,80 m lățime, 1,20 m lungime și 1,10 m adâncime. Nivelul de călcare a fost stabilit la – 0,30 m adâncime față de nivelul actual de călcare.

2. Școala domnească (ȘD) (jumătatea sec XIX) a funcționat până în anul 1920 când a fost distrusă de un incendiu.

Sondajul este plasat în exteriorul clădirii, pe latura de S-E și are dimensiunile următoare: 1.50 m lungime, 1,20 m lățime și 1,90 m adâncime (Fig. 1). Nivelul de călcare intermediar, cel al ultimilor constructori, este marcat în zidire cu cărămidă dar și în profil prin limita dintre pământul cenușiu și actualul strat vegetal și este situat la – 0,30 m de nivelul actual de călcare iar cota de fundare este situată la 1.00 m față de nivelul de călcare actual. Se poate observa că edificiul a fost construit pe alte construcții mai vechi iar materialul utilizat este refolosit. După cum se poate observa piatra și cărămida au fost scoase de la unul sau mai multe construcții anterioare iar fundația nu a fost fixată în sol virgin ci pe umpluturi. Umplutura este compusă din piatră brută de râu, piatră fasonată și cărămidă reutilizată cu urme de cel puțin două categorii de liant.

Un alt nivel de călcare, al constructorilor primului edificiu este greu de reperat și urmează a fi stabilit la etapa de săpătură arheologică preventivă sau supraveghere a lucrărilor de subzidire și cămășuire. Aceste operațiuni menționate anterior sunt necesare datorită pietrei de râu rulate și nefasonate care – se știe – nu fac priză bună în lianții utilizați anterior cimentului industrial, acesta fiind de slabă calitate și în cantități minimale și de asemenea, datorită fundării pe umpluturi.

3. Turnul Clopotniță (T1). Sondajul s-a executat pe latura de S a turnului în dreptul pilonului angajat din jumătatea de S, în interiorul incintei și are următoarele dimensiuni: 2.00 × 2.00 m și 1.80 m adâncime (Fig. 1).

Structura solului în profil pe latura de S a casetei este următoarea:

Pământ negru cu intruziuni de mortar și piatră spartă de dimensiuni relativ mici (6 – 15 cm) și de formă neregulată. După toate probabilitățile sunt resturi de la fasonarea blocurilor folosite la restaurarea turnului. Acest amestec constituie, de altfel, și solul vegetal. După toate indiciile, malurile șanțului folosit pentru turnarea fundațiilor s-a surpat, de unde a rezultat “panta pământului negru” și decroșul fundației turnate.

Mai există un strat de lut galben, curat provenit din șanțul de fundare și un strat de pământ nederanjat.

După forma fundațiilor decroșate în profil, se consideră că cei care au construit au luat ca reper pentru înălțarea elevației “reverul” superior al fundației și nu partea consistentă (miezul) care se menține pe adâncimea fundației. Prin urmare, partea exterioară a zidului (fațada) are o temelie incertă, ceea ce

presupune prevederea lucrărilor de subzidire. Suprafața de călcare a constructorilor era denivelată și se află la partea inferioară a pietrelor de talie mare.

Stratigrafie:

- Sol supraînălțat: 0,40 m în partea de nord a zidului și 0,60 m pe partea de sud;
- Trei asize din piatră fasonată, în vederea nivelării fundației turnate: 0,60 m;
- Nivelul anterior de călcare: 1,00 m (N) și 1,20 m (S)
- Fundație turnată în cofrag natural: adâncimea controlată este de 0,60 m.
- Decroșul maxim dintre miezul fundației în retragere și buza fundației: 0,20 m (N) și 0,60 m (S).

Alte observații:

Fundația turnată în cofrag natural nu a putut fi săpată până sub talpă din cauza riscurilor de majore. A putut fi relevat faptul că este constituită din bolovani de râu legați cu mortar de proastă calitate, friabil. Riscurile constă în a se fisura elevația sau a se tasa cel puțin paramentul în caz de seism. Adâncimea controlată este de 0,60 m.

Fragmentele de brâu situate în exteriorul porții, la o înălțime de 1,48 – 1,75 m față de actualul nivel de călcare, este posibil să fi făcut parte din brâul primei biserici, cea a lui Gheorghe Ștefan.

În colțul de NV la intrare, pe exterior, sunt inserate în asizele 2-3 ale paramentului, la înălțimea de 0,80 – 1,08 m și 1,16- 1,35 m, două piese fasonate cu profilatură de soclu, provenind, foarte probabil, de la prima biserică (Gheorghe Ștefan). Cea de a doua piesă, din partea superioară, deși fisurată, arată ca o piesă de colț. Aceste au fost precizate mai sus. Cele două muluri, care încadrează arcada de la intrare pe paramentul exterior reprezintă mai curând o refolosire a unor fragmente din brâul torsadă ce a ornat cândva biserica lui Gheorghe Ștefan, ornament foarte uzitat în epocă.

Retragerea în fundație a condus la o eroare care impune subzidire și se poate considera: viciu în construcție, schimbarea meșterilor sau ignoranță.

4. Casa Domnească (CDdV).

Sondaajul a fost făcut la intrarea din partea de V mai exact din mijlocul intrării și până la jumătatea pilastrului angajat al ușii (Fig. 1), cu următoarele dimensiuni: 3×0,80×150 (h)

Dimensiunile secțiunii:

- Diferența dintre actualul nivel de călcare până la prag: - 0,90 m .
- Grosime prag: 0,42 m;
- Lățime: 0,80 m;
- Lungime: 3,00 m.

Observații

- Adâncime de la extremitatea interioară a bolții până la vechiul nivel de călcare (prag) – 2,10 m;
- Adâncime de la extremitatea interioară a bolții până la actualul nivel de călcare 1,20 m;

La casa domnească partea păstrată până în prezent este un demisol nicidecum o pivniță, dovadă în acest sens sunt ferestrele și nu guri de aerisire (mai relevante în sectorul de E). Este recomandat a se vedea construcții de acest fel la mănăstirile Dragomirna, Cetățuia, Sala Gotică de la Trei Ierarhi etc.

Este posibilă adâncirea ulterioară pentru transformarea în pivniță pentru acest fapt a se vedea diferența dintre arcul ușii și bolta încăperii pe V fiind vizibilă aglomerația modernă de material.

5. Biserica (B)

5.1 B S1 – interior, latura de S, între pronaos și pridvorul inițial (Fig. 1).

Dimensiuni: lungime 2,00 m, lățime 1,20 m, adâncime sondej 2,55 m. În această sondej a fost

observată următoarea situație stratigrafică:

- Pavaj modern din beton cu armătură (propus pentru eliminare): 0 – 0,15 m;

- Pat din nisip, granulație relativ fină, unitară: - 0,15 – 0,30 m ce corespunde cu blocheții din piatră fasonată (la partea lor superioară) care la rândul lor, sunt amplasați pe o fundație turnată în cofrag natural din piatră de diferite dimensiuni, înecate în mortar din var și nisip.

- Strat de umplutură din piatră spartă, pigment dens din mortar, clot de cărămidă, mai pe scurt – resturi de la momentul construcției (nu există urme de tencuială): - 0,30 – 0,55 m;

- Pământ negru – cenușiu, nederanjat: - 0,55 – 0,75 m. La - 0,55 m este stratul inițial de călcare (1805-1806);

- Strat de pământ argilos cu densitate mare, nederanjat: - 0,75 – 2,55 m;

- La distanța de 0,62 - 0,65 m față de latura de V a pilastrului angajat a fost surprins în secțiune, pe o lățime de 0,45 m, în profilul de V al casetei, începând cu adâncimea de - 1,37 – 1,38 m și până la baza casetei o inserție de cărămidă zidită unitar. Dimensiunile la parament ale cărămizilor 5×13×30 cm, ușor variabile.

- Cota de fundare dacă o corelăm cu cea a casetei B S2 din exteriorul bisericii de pe latura de N, este: - 3,40 m, față de actualul nivel de călcare

5.2 B S2 – exterior, latura de N de la jumătatea pilastrului vestic al pronaosului până la jumătatea pilastrului angajat din dreptul delimitării dintre gropniță și pridvor (Fig. 1). Sondaajul are următoarele dimensiuni: 3,00 m lungime, 2,80 m lățime din dreptul jumătății pilastrului angajat ce corespunde delimitării dintre gropniță și pridvor și 0,90 m lățime din dreptul pilastrului vestic al pronaosului și adâncimea de 3,70 m.

Situația stratigrafică în profilul de E al sondaajului este următoarea:

- Strat de ciment modern: 0 - 0,10 m;

- Două blocuri masive de piatră (0,42 m grosime bloc): - 0,10 – 0,90 m; la - 0,90 m este nivelul de călcare al constructorului de la 1805-1806;

- O gaură de tirant ce merge de-a lungul bisericii, situată la o adâncime de - 1,10 m cu o lățime de 0,17 – 0,20 m. Acesta a ieșit din traseul firesc și trebuie avut în vedere de către restauratori pentru introducerea de armătură și injectare cu beton;

- Strat de argilă, adăugat: - 0,90 m – 2,40 m;

- Strat de pământ negru, care reprezintă la partea sa superioară nivelul de călcare al primului constructor (Gheorghe Ștefan): - 2,40 – 2,90 m;

- Strat de lut: - 2,90 – 3,70 m.

Situația stratigrafică în profilul de N al sondaajului este următoarea:

- Strat de ciment modern: 0 - 0,10 m;

- Un bloc de piatră: - 0,10 – 0,50 m;

- Decroș în fundație cu o lățime de 0,40 – 0,50 m situat la - 1,65 m;

- Zid de piatră de râu nefasonată: - 0,50 - 2,50 m;

- Zid de piatră fasonată : -2,50 - 3,40 m. La -2,50 m este nivelul de călcare din vremea lui Gheorghe Ștefan.

Situația stratigrafică în profilul de V al sondaajului este următoarea:

- Strat de ciment modern: 0 - 0,10 m;

- Strat de umplutură din piatră de râu, piatră spartă și resturi de cărămizi: - 0,10 - 0,60 m. În rest situația stratigrafică pe acest profil este similară cu cea din profilul de E al sondaajului.

6. Chiliile (latura de N a Turnului Cloptniță și eventual pe S):

La acestea trebuie degajat pământul de umplutură cu utilaj mecanic sub supraveghere arheologică până la nivelul superior al ruinelor.

Toate cele descrise mai sus relevă – se speră – importanța majoră a Complexului Istoric Mănăstirea Cașin pentru evoluția istorică și arhitectonică din Moldova pentru perioadele de evoluție socială medievală, modernă și chiar contemporană. Cercetarea arheologică, sub formă de diagnostic intruziv, cu caracter preventiv și de supraveghere permanentă a lucrărilor necesar a fi executate în sol, este imperios necesară și trebuie prevăzută în mod expres într-un Proiect de restaurare atât de necesar acestui deosebit de important complex monumental.

Note

- 1. Varianta extinsă a acestui raport a fost publicată în revista "Ioan Neculce. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei", (serie nouă), XX, Iași, 2014, p. 89-110.
2. Călători străini despre Țările Române, vol. VI, București, 1976, p. 157.
3. Petronel Zahariuc, Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan voievod (1653-1658), Iași, 2003, p. 503.
4. Ibidem.
5. Alexandru Papadopol Calimah, Despre Gheorghe Ștefan voievod Domnul Moldovei (1653-1668), București, 1890, p. 104.
6. George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore Tocilescu, Marele Dicționar Geografic al României, vol. II, București, 1899, 227.
7. G. Balș, Bisericile și mănăstirile moldovenesti din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, București, 1933, p. 174.
8. Nicolae Stoicescu, Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova, București, 1974, p. 158.
9. BCMI, 1908, p. 179.
10. BCMI, 1913, p. 96.
11. Institutul Național al Patrimoniului, fond DMI, dos. 2872/1979, f. 3.
12. Al. Artimon, Raport de cercetare arheologică – Casa domnească de la Mănăstirea Cașin, jud. Bacău, campania 1991, Institutul Național al Patrimoniului, fond. DMI, dos. 6691/7.12.1991, fila 4.
13. Ibidem, f. 6.
14. Ibidem.
15. Ibidem, f. 7
16. Ibidem.
17. Ibidem.

Informații suplimentare online

[Raportul 5449 din cronica.cimec.ro](http://cronica.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](http://mapserver.cimec.ro)
